

ВЕСЕЛИН МЕТОДИЕВ, ИСТОРИК, БИВШ ВИЦЕПРЕМИЕР И МИНИСТЪР НА ОБРАЗОВАНИЕТО В ПРАВИТЕЛСТВОТО НА ОДС:

Голямата битка за историята е в семейството

Независимо колко добре е написан учебникът

Интервю на **Лилия Цачева**

— Г-н Методиев, една от последните образователни новини е как комунизмът ще влезе в учебниците по история в гимназията – поне това се разбира от одобрените учебни програми – учебниците предстои да ги видим. Интерпретациите на новината – от „най-после за първи път след 28 години преход“ до „идеологизиране на историята“. Какъв всъщност е прочитът на новите програми?

Хронологията на събитията е малко по-различна. От 1992 година насам Министерството на образованието изготвя едни свитъци – така ги нарича. В тях част от нещата, които трябва да бъдат казани, са казани. Тоест периодът след 9 септември 1944 г., установяването на диктатурата и комунистическият режим са започнали да се

изучават благодарение на тези свитъци. Това постепенно започва да става част от една нова система, която в България към онзи момент не е позната – нарича се държавни образователни изисквания. Какво значи това – стандарт на учебното съдържание по дадения предмет. Такива стандарти бяха публикувани през 2000 година и те отново са свързани с близкото минало. Дори има нещо, което от историческа гледна точка ми се струва пресилено, но не само историята е наука за в училище – и социологията е наука, и философията, и прочие. Това се случи във времето след 1990 г. и така учебниците по история започват някъде с Аспарух, да кажем, и свършват с действащия министър-председател. Кое не е в полза на действащия министър-председател, защото

това е политическа конюнктурата. Сега промените са предизвикани от промяна в закона и те трябва да се случат още през 2003 г. Защото имаше срок, в който стандартите, въведени през есента на 1999 г. с нова наредба, трябва да се актуализират. Идеята за актуализация идва от това, че самата наука се развива. Промените в науката дават и понятийна яснота и в стандартите трябва да се въвеждат тези нови понятия.

Разбира се, всичко това е придружено с политически скандали. Тези скандали са организирани от БСП и според мен всичките, без изключение, са спечелвани от БСП. Защото техните твърди избиратели искат да чуват тези исторически, неисторически тези. И си ги чуват от своите партийни лидери, вярват в някакви свои несъбъ-

Веселин Методиев

днати неща. В резултат електоралната печалба е налице. За тези, които са срещу БСП – без значение дали ще ги наречем СДС, ОДС ДСБ, десните, сега и ГЕРБ, обикновено електорални резултати от въпросните скандали няма. Защото тези, които не са комунистически и социалистически избиратели, имат свобода на мисленето, размишляват върху тези неща, имат собствено мнение и то не може да бъде формирано от едно решение на Министерството на образованието за някакъв вид учебно съдържание.

Това е историята на нещата.

Сега промяната е за добро, защото тя показва именно това развитие и нужда от актуализация. Част от нещата са доста по-стабилни от научна гледна точка. Например понятието „комунизъм“.

■ **Именно с понятията, които се въвеждат, социалистите за-**

почнаха да спорят в момента, в който излязоха новите учебни програми. И тези дебати покълнаха лесно.

Преди десетина години излезе един голям речник под редакцията на проф. Робърт Сървис – това е най-авторитетният изследовател на болшевиизма и болшевишка Русия, неговите книги са като учебници в историческата наука. В този речник – на комунизма, а не на нещо друго, участват около 100 историци от цяла Европа. След като е постигнато такова трудно съгласие – защото това е много трудно съгласие в историческата наука, понятието „комунизъм“ няма накъде повече да бъде дискутирано, както в момента се опитват. То е научно понятие на 100%, възприето в историческата наука в Европа. Разбира се, през това време се случи нещо друго много важно – декларацията

„Европейската съвест и тоталитаризмът“. На която българският парламент за радост реагира още през 2008 и след това през 2009 г. го потвърди. Но неприятният прецедент е, че Европейският парламент отказа да приеме тази декларация като цялостен документ на ЕС и промени някои от текстовете. Това беше дело на европейските социалисти. В резултат отпадна изискванията в областта на образователната система.

Но това, че фашизмът в Италия, националсоциализмът в Германия и комунизмът в Русия и Източна Европа са зло от един ред, не се промени. Това са трите големи злини на XX век и наистина са най-големите злини в историята на хората. Това трябва да се учи. Децата трябва да го знаят.

■ **Като разказвате случилото се, за да се стигне до момен-**

Берлин, 1963 г. Официално посещение на Тодор Живков. След промените Германия успя да постигне обща оценка за миналото си благодарение на политиките от Западна Германия.

мунистическите, но и останалите с тоталитарни режими, обществата сякаш по-бързо, а и по-качествено успяха да постигнат по-консенсусна оценка за собственото си минало?

Това е илюзия. Илюзия, която идва от Германия. Това, което се случи в Германия, е така не заради Източна Германия, а заради Западна Германия. Там имаше много голям натиск, който бе извършен от правителството на канцлера Хелмут Кол. Аз съм разговарял с един от министрите в това управление, пратен от Западна в Източна Германия. На една среща на министри по образованието от Източна Европа беше дошъл да слуша и да участва в разговора помежду ни. На почивката този човек дойде при мен, беше си счупил крака на ски, ходеше с патерици, но дойде специално при мен. И ми каза: „Г-н Методиев, разбирам, че вие правите добра промяна в заплатите на учителите...“ Ние тогава наистина имахме система, по която успяхме да дадем една идея повече сигурност на учителите, със 150% се беше увеличила заплатата за година и нещо – и да кажа, че беше благодарение на огромни съкращения, не на друго – България нямаше никак много пари тогава. Германецът продължи: „Недейте, аз направих същото в Източна Германия и резултатът е, че 55% членуват в бившата комунистическа партия, а 62% гласуват за бившите комунисти.“

От този човек съм запомнил, че дори в Германия, където имат успешен опит за оценка на миналото си, социалният резултат е бил труден. Дори не просто труден – на фона на това, което се случва и виждаме като реакции на обществата – създаване на партии с привкус на минало и носталгия по

та историята от 1944 г. насам да влезе в учебните програми, трябва ли да притесняваме колко време ще се пишат учебници? И какво ще пише в тях с оглед на „дискусиите“ и политическата употреба на темата?

Какво оттук нататък е важният въпрос. Оттук нататък всичко може да си остане едно добро пожелание, защото въпросът опира до това как тези стандарти ще се превърнат в учебни текстове. Тоест как ще се напишат самите учебници. И това не е малка беля. По-голямата беля обаче е, че след това тези учебни текстове ще трябва да влязат в живия живот на учителите. А учителите, според мен във висока степен, се нуждаят от разговор по тези теми, от някакъв вид преквалификация. Дали може да се осъществи от съвременната историческа наука такава преквалификация не е ясен въпрос, тъй като вътре в самата

наука, както виждаме, има професори, които защитават една позиция, и такива, които защитават друга. И трето. Всичко това стига до семейния разказ. Децата не учат история само в училище. Децата учат история от разказа вкъщи. Сблъсъкът между разказа в училище и разказа вкъщи обикновено не е спечелен от училището. Той се печели най-често от баба и дядо, ако са положили достатъчно старание да спечелят доверието на младия човек. Когато авторитетът са баба и дядо или мама и татко, то учителският авторитет не може да излезе срещу тях. Независимо колко добре е написан учебникът и колко научно издържан е материалът. И това е голямата битка.

■ Защо изглежда, ако човек слуша публичните дебати за близката ни история, че в останалите посттоталитарни страни в Европа – не само постко-

тоталитарни режими...

Ако говорим за нас – в сравнение с Унгария, Полша, Чехия, Румъния, имаше наистина моменти, в които ни изпреварваха – говоряха за средата на 90-те години на миналия век. Но след това мисля, че започнахме да се движим в пакет. И второ – това, което се смяташе за много добър резултат при тях, се оказа, че не е толкова добър резултат. Аз съм разговарял с колеги след 2001 г. в Унгария и Чехия, които се занимават с най-нова история, и им завиждах. „Вие сте по-добре от нас“, казвах. А те: „Какво сме по-добре, не можете да си представите, че никои не се интересува. Тези хора, които четат в читалните на архивите – било досиета, било историята на комунистическата партия и практиките ѝ, било груги документи – вече са толкова малко хора.“ И това го говорят историци и архивисти със скръб – защото техният занаят някак остава встрани.

Мисля, че има един обективен процес, за който трябва да знаем, че съществува, за да не се заблуждаваме. И той е, че материалният свят, в който живеем, и амбицията постоянно да ставаме все по-заможни и по-заможни отместиха почти всички идеални въпроси. И тази човешка лакомия много затруднява задачата да се учи близко минало. Затруднява изобщо процеса да се учи миналото – близко и далечно, във връзка, защото това трябва да се учи с връзка помежду им. Затова говори най-много в нашия случай, българския – липсата на студенти, които искат да учат история. Няма университет в България, в това число и Софийският университет,

който да не ви се оплаче, че малцина искат да учат история.

■ **Предимно поколенчески въпрос и въпрос на времето, в което живеем, ли е това, или е и въпрос на възпитание, на културен казус, въпрос на създаване на интерес и вкус – преди да се стигне до университета – семейство, училище, публична среда...?**

Има нещо груго, което е много по-интересно. Това, което гържим в ръцете си, тези устройства, с които вече всички сме въоръжени – светът на интернет е толкова

МАТЕРИАЛНИЯТ СВЯТ И УСИЛИЯТА ДА СТАВАМЕ ПО-ЗАМОЖНИ ОТМЕСТИХА ПОЧТИ ВСИЧКИ ИДЕАЛНИ ВЪПРОСИ

голям, толкова е богат, че мястото на разказа за миналото в него е много малко. Между това какво съм обичал да чета аз преди 40 години и това какво е любопитно на едно младо момиче и момче днес в интернет – разликата е космическа.

Това, което се възпитава, е, че ученето трябва да осигури професия, а тя да осигури пари. Това е парадигмата – да използвам и аз една научна дума. Това е цялата дефиниция на съвременното живеене. Много ясно се вижда в университета – не можете да си представите колко деца искат да учат графичен дизайн... Защото в света на компютрите това е доходоносна професия...

■ **Кога ученето на история е просто учене на история, как се излиза от рефлекс на идеоло-**

гизиране на историята, особено в посттоталитарни общества като нашето? Къде е границата и колко е прекрачена у нас и до ден днешен?

Обучението по история е политика, когато разговорът за история стане политически. Когато партиите търсят електорални победи. И тъй като те го вършат през медиите, при това през някакъв вид скандали, за съжаление те въвличат в това и колеги историци. Които, водени от желанието си да кажат научно мнение с аргументи, стават част от скандала. Това, което се чува накрая, е скандал, а не аргументи. И усещането не е за спор между историци, а за конфликт между водещите партии в парламента. А когато партиите произвеждат такива скандали гос-

та бурно и за кратко време – както сега в рамките на последните два месеца се случи, то наистина усилено да произвеждаш обучение, опряно на науката, наречена историография, става невъзможно. Нашата историография носи в себе си дълъг период на марксизъм по отношение на края на XIX и XX век. Ние сме учили по един езиковски начин какво точно се е случило след 1879 година. Аз съм студент на преподаватели, които ми казваха, че наистина Симеон Радев е много голям ум. Ама преди да излезе Симеон Радев, са минали едни хора, завършили история, на които никои не им е казал, че Симеон Радев е най-големият ум за това време. „Строители на съвременна България“ беше наречена от акад. Николай Тодоров, председател на Великото народно събрание, „ода за насието“. И аз тогава прописах във в. „Демокрация“. Напи-

сах статия срещу него, че това е безобразие. Виждате на какво различие сме свидетели и на какво посткомунистическо време сме заложици.

Ето още един пример. Проф. Иван Стоянов написа книга за Левски, в която каза, че „за чиста и свята република“* не са негови думи. Не че Левски не е републикански настроен, а че тази конкретна фраза е привнесена. И то привнесена през един документ, който е бил винаги спорен, обаче цялата училищна мрежа беше обявяна с плакати. Тези неща са тежка пропаганда и борбата с тях е много трудна. Проф. Стоянов написа прекрасна книга за Левски, отиде си от този свят и тази тема почти не влиза в разговорите. Темата откъде идва тази идея за ре-

публиката, на кого е и какво общо има тази република с онази друга, „народната република“. Нищо общо нямат, разбира се. Но кой е примерът пред очите на българските възрожденци? Коя е републиката, която те са харесвали, според вас? Не е швейцарската – тази конфедерация е твърде сложна, за да я харесат. Коя е тази република, символ на свободата и демокрацията в онзи свят, през XIX

КОЯ Е РЕПУБЛИКАТА, ЗА КОЯТО ГОВОРЯТ ВЪЗРОЖДЕНЦИТЕ НИ ПРЕЗ XIX ВЕК? АМИ НЕ Е В ЕВРОПА. КАЗВА СЕ САЩ

век? Ами не е в Европа. Нарича се Съединени американски щати. Е как да стане пропаганда от това днес? Представете ли си какъв кошмар ще настъпи, какво викане, вайкане, ругаене... А Любен Каравелов е автор и добре, че това излезе в книга, на множество текстове, в които казва, че това е републиката, това е смисълът на демокрацията.

■ **Какъв е начинът да се справим с пропагандата чрез историята, с митовете и идеологизацията на историята, как да отсяваме партийния скандал и интерес от фактите – това нещо сякаш никога не е спирало, въпреки че от т.нар. край на тоталитарния режим до днес са минали цели 28 години. А и на мен, която само съм чела за времето преди**

1990 г., не ми изглежда, че ситуацията е граматично и необра- тимно променена.

Идеологизацията днес не е толкова голяма, колкото е била, това сега са по-скоро опити. Мисля, че силата на демокрацията, както е казал Константин Стоилов пред Учредителното събрание, е в децентрализацията. Силна е онази държава, е казал той, на която са и силни общините. Силно ще е онова образование, на което са му силни учителските общности. Ако има силни общности, а такива има, без съмнение и те самите произвеждат разговор как да преподават на децата, така че да предизвикат интереса им – може да се получи.

Има немски историк, който казва, че нашата работа може да се упражнява само за събития, които са се случили преди датата на раждане на съответния историк. Аз съм роден през 1957 г. – тоест по тази логика мога да бъда историк до датата 2 ноември 1957 г. След това нямам право. Това е казано обаче през XIX век – при съвсем друга динамика на живеене. Сега дори в рамките на едно поколение се получават огромни разлики – това са различни хора, те са различни не само помежду си, те са генерално различни от предишните поколения. Това не съм аз, но помлад. И при тази гигантска динамика колко физическо време е минало – не е важно. Колко ментално време е минало е важно. Според мен голяма част от младите хора

Вашингтон, 1929 г. Княз Кирил Преславски и Симеон Радев преди срещата с президента Хърбърт Хувър.

* Според проф. Иван Стоянов Левски не е произнасял фразата „чиста и свята република“. Това е израз на историците Иван Мумджиев и Никола Кондарев, които се позовават на фалшификат и тъй като изразът е помпозен, те го отъждествяват със социализма. Левски има по-хубав израз: „България не ще има цар, а народно управление и всекиму своето. Свобода и чиста република“ – из интервю на проф. Стоянов пред „24 часа“ от 2017 г.

са много далече от онова време. Те са далече дори от събитията пред парламента през 1997 г. Какво да говорим за комунистическото време. То е близко на възрастните хора в парламента. Това е вярно – защото са родени тогава, преживели са част от живота си тогава и затова са толкова остри сблъсъците. За младите хора днес този въпрос не е валиден. Даже мисля, че не е легитимен.

■ **И вие споменахте за опитите да се реанимират стари времена през заиграване с носталгия по миналото с политически цели. Не само у нас, навсякъде в Европа, а може би не само. Ако едно общество не знае миналото си и не може да го оцени, то какъв е рискът историята, образно казано, да се повтори? А и носталгия, оказва се – преки наблюдения – не се ражда само в главите на съвременници на онова време. Случва се с млади хора, които не са били родени тогава.**

В историята нещата не се случват като пряко повторение, а като аналогии заради това, че не си си научил уроците. И това ще се случи – всяко занемаряване на усещането какво зло е тоталитарната държава и как сме живели в това зло и доколко това зло ни е развърщавало, за да можем да оцелеем, е опасно. Защото аз съм от тези хора – знам какво е да научиш най-интересните си уроци по история след употреба на алкохол в продължение на много време в 2 часа посред нощ в някоя младежка школа на историците, от лобумия си професор в някое капанче. Половината от нещата, с които съм прогледнал, са плод на такива разговори. Но това е особен вид разврат.

Колкото до носталгията – всички

хора се поддават на илюзии. Илюзиите се раждат в малки общности, където хората, разговаряйки помежду си, са в състояние да мултиплицират една и съща невярна история и да я превърнат в мит. Това е човешки въпрос, случва се постоянно навсякъде по света. Ние в българското общество сме в състояние да задълбочаваме тези процеси, защото в по-голяма степен сме склонни да мислим конспиративно. И когато нещо ти се разкаже в такъв конспиративен сценарий, ти почти си сигурен, че ти се разказва истинна. Как да научиш младите хора, че всяка една конспиративна история сама по себе си е манипулация или лъжа, независимо от какъв произход е. Това е културен въпрос. Когато обществото произвежда толкова много конспиративно мислене – аз съм извън социалните мрежи, но съпругата ми чете – ами там е ад. Повечето идеи са конспиративни, много от тях са отвратително цинични – как се променя цялото това? Със сигурност изисква лични усилия от всеки от нас. Независимо от това кой на каква възраст е, с кого общува, с колко хора общува.

■ **И все пак – каква е отговорността на политиците и на публичната среда въобще в този процес? И още нещо – в последно време сякаш полюсите десен-ляв, антикомунист-комунист, Изток-Запад има опит да отстъпят на сблъсъка между „консерватори“ и „либерали“ – поне това е говоренето за пред публиката – по-скоро у нас, по-отдавна в някои европейски общества. Това на какво се дължи?**

На политиците им е трудно – те трябва да нака-

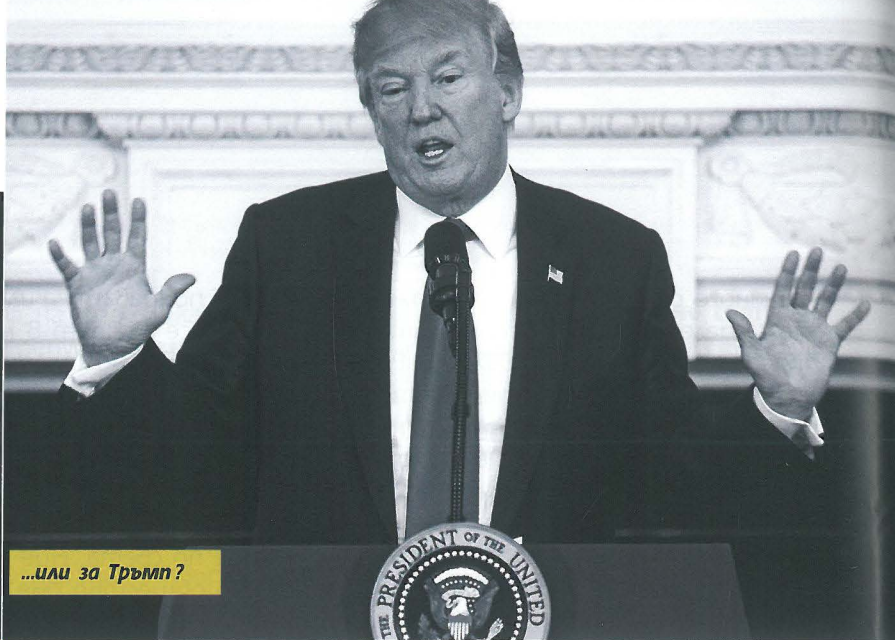

Мездра, 19 февруари 2018 г. 145 г. от обесването на Васил Левски.

рат избирателите да гласуват за тях. Те могат да намалят тона, за да стигнат до избирателното тяло, от което очакват подкрепа. Има риск, ако вдигнеш тона, ако говориш прекалено културно и научно – да останеш без избиратели. Тези две неща са ясни – това не е отсега, не е дори отпреди 100 години, не е само тук, а навсякъде. В момента балансът е много нарушен в полза на по-ограничените знания. Пример – няма човек, който може да ме убеди, че има здрав разум сред италианските избиратели, за да гласуват за Берлускони, когото аз бих нарекъл престъпник. Той е осъден за прелюбодеяние с дете. И аз ще му дам доверие да ме управлява? Това е абсурд. Но една част от италианците го дадоха. Може ли човек да даде гласа си за Тръмп – като го гледа човек само, трябва да го е страх. Но американците гласуваха. Защо? Защото онези, които стояха от другата страна, къде го удариха? Бил развратен. Кой го казва? Госпожата, чийто мъж си поз-

Може ли човек да гледа гласа си за Берлускони...

...или за Тръмп?

воли разврат в Белия дом. Е, къде са отишли горките американци, в какъв свят живеем?

Истинската европейска разлика не е Изток–Запад, а е Север–Юг. Целият опит на изграждане на демократични общества с правила, закони, конституция и прочие е в полза на северния човек. Или да кажем на северозападния, но през последните 50 години поне това е най-вече човекът от скандинавския свят. Има класически текстове на Монтескьо за гуша на законите, след това и на грузи автори, които описват климата като важен фактор за живота на хората. На топло се живее по-лесно. Това те прави по-инертен, по-мързелив. На Север не можеш да си мързелив и недисциплиниран, защото ще умреш. И това създава други навици, други умения за социално живеене. Ние в момента се блъскаме в разлики, които са по-малки от тази голямата, а нея не сме я осмислили. И след като това ни е проблемът – ще ни е трудно да разберем дали сме либерални или консервативни, дали сме западни или източни. Няма никакво съмнение, че тук сме за-

падни хора. Западни ни наричат руснаците – от XIX век до сега. Няма грешка.

Има поне две неща обаче, които лесно отделят демократите от недемократите. Първото е, че няма демократ, който да прави някакъв реверанс към каквото и да било насилие. Това е абсурд. Този нещастен човек, който се занимаваше с Народния съд – той просто се изведе от демократската

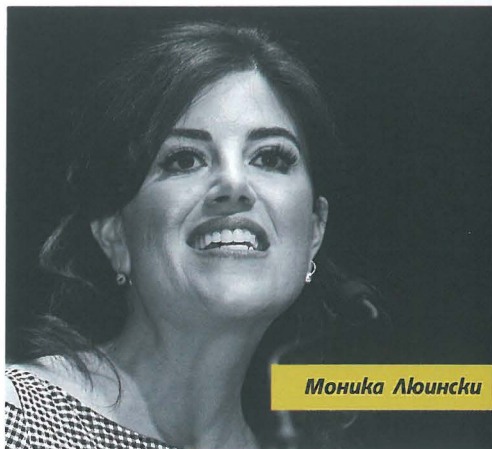
коя използва правилата в частен интерес – значи не е демократ. Ако го погледнем през шуробаджанския навик – това с правилата е кошмар за българите. Той, човекът, не разбира, че е допуснал грешка, използвайки този модел в управлението на държавата, на общината. Той не го разбира – ти му се караш за нещо, което той не разбира защо е проблем, защото така са живели всички преди него.

ЛЮБОПИТСТВОТО НА ЧОВЕКА Е ВЪТРЕ В НЕГО. И НЕ МОЖЕ ДА БЪДЕ СПРЯНО С НИКАКВИ ПОЛИТИЧЕСКИ ЗАКЛИНАНИЯ

общност – сам. (Става дума за историята с Валери Жаблянов и декларацията за „необходимия и неизбежен“ Народен съд, макар да не бе споменат по име, а само като шрих – б.а.) Това между другото всички го казаха – което е добра новина. И второ – демократите искат да спазват правила. Когато някой мимикрира правила – значи не е демократ. Когато някой използва правилата за репресия – значи не е демократ. Когато ня-

■ И последно – не само историята между 1944 и 1990 г. е обект на интерпретации, да не кажем манипулации с политическа цел – от парламентарната трибуна, до която онова, което нарича-

ме традиционна десница в настоящия мандат, няма достъп. Пример – съобщил се как десницата не била направила нищо и дори не въвела лустрация, докато персонално гласувалият против лустрацията в Конституционния съд е в редиците на говорещите това – в случая ГЕРБ. Това защо – ако комунизма много хора вече не го помнят, помнещите 15 години назад не би трябвало да са чак толкова

Моника Люински

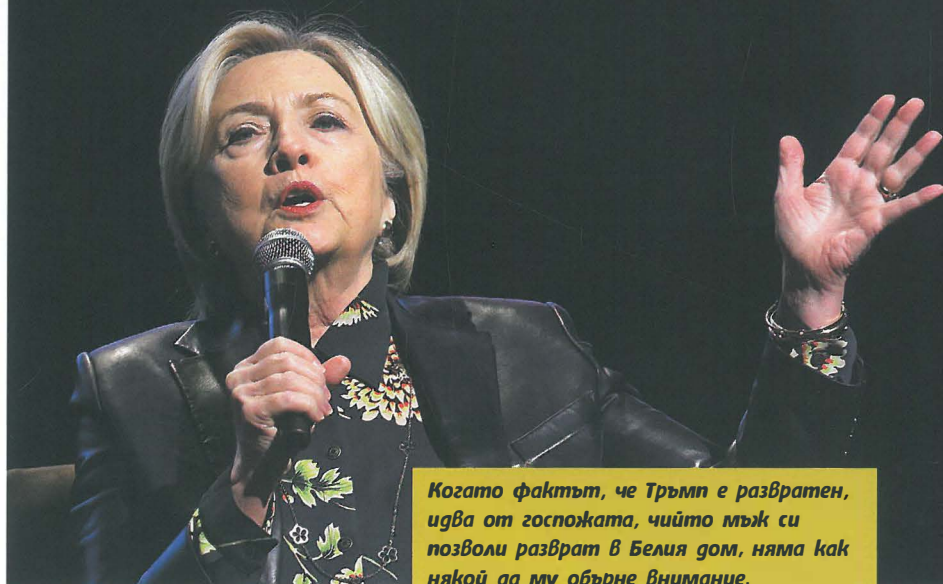

Бил Клинтън

малко?

Първото обяснение, ако започнем от днешно време назад, е, че ГЕРБ управлява вече от 9 години. Ние управлявахме общо 5 заедно с мандата на Филип Димитров. Опитите за провеждане на този вид политика от СДС и ОДС бяха тежко санкционирани от Конституционния съд. Просто нямаме памет или не искаме да имаме памет. Аз съм писал текстовете в Закона за администрацията, изцяло лустрационни, които бяха отменени от Конституционния съд. През 2000 г. Народното събрание прие закон, който обаче не е отменен, с който комунистическият режим бе обявен за престъпен. Това не съществува в разговора и аргументите сега. Не зная защо. И второ – колко парламента след това има – в различни конфигурации – защо не са го отменили този закон? Явно всички са съгласни с него.

Но това е политически въпрос на електорално равнище. Аз не се занимавам с политика, но като историк за мен е ясно, че това е нещо, което във времето ще отпадне като аргументация. Ние, историците, се занимаваме с факти. Фактите от 90-те годи-

Когато фактът, че Тръмп е развратен, идва от госпожата, чийто мъж си позволи разврат в Белия дом, няма как някой да му обърне внимание.

ни ще излязат. А какво ще остане в главите на хората – това е въпрос на избор на човека. Някой предпочита да мисли по-задълбочено, а друг не. Опазил Господ да накараме хората да са еднакви. Тук обаче има друг въпрос – съвременният свят позволява да откриеш това, което те интересува, за секунди. Пишеш в гугъл и готово. Това е повърхностно задоволяване на любопитство. Четенето е дълбинно, изисква време да вникнеш и да отделиш не 30 секунди, а, да решем, 30 минути. Едното е повърхностното знание, а другото – дълбинно знание. Първото е заплаха за това да бъдеш лесно манипулируем. И наистина е заплаха

– не за днес, за следващите години. Затова издателите са щастливи, че през последните години поне се повиши търсенето на книги. И аз съм щастлив, без да съм издател. Все пак има процеси, които не могат да бъдат спрени. Любопитството на човека е вътре в него. И не може да бъде спряно с никакви политически заклинания. 🗨